

אל המבקש

עלון חודשי להפצת תורת המוסר בדרכו של מרן הסבא מנובהרדוק זצוק"ל

אב תשפ"ב

שנה ה' גיליון מס' 102

"ואהבת לרעך כמוך"

הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל

גדר זה מצינו בירושלמי (נדרים פרק ט', הלכה ד'): "כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך. היך עבידא? (...איך מסתבר שימחול אדם על עלבונו - קרבן העדה) הוא מקטע קופד ומחת סכינה לידיה, תחזור ותמחי לידיה? (היה חותך בשר, וירד הסכין לתוך ידו, וכי תעלה על הדעת שינקום מידו, ויחתוך ידו השנייה על שחתכה הראשונה, כן הדבר הזה, כיון שכל ישראל גוף אחד הן, דין הוא שלא ינקום מחברו, שהוא כנוקם מגופו - קרה"ע). מי שעושה חסד עם כל ישראל בכל מהותו, מאוחד לגמרי עמהם, עד כדי שירגיש שלא תתכן גם תרעומת על חברו שהכהו, כי מרגיש הוא שכל ישראל אברים הם מגוף גדול אחד, נמצא שלא אחר הכהו אלא הוא עצמו, וכי יתכן להתרעם על עצמו?! עד כדי כך - כמוך! זו היא אהבת ישראל!

אהבת רעך מתוך אהבת ד'

אכן ישנה עוד בחינה נעלה יותר מזו. עיין בבראשית רבה (סוף פרשה כ"ד): "אמר רבי עקיבא: ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה: שלא תאמר הואיל ונתבזתי - יתבזה חברי עמי; הואיל ונתקללתי - יתקלל חברי עמי. אמר רבי תנחומא: אם עשית כן, דע למי אתה מבזה - בדמות אלקים עשה אותו". ומבאר הריקנטי (פרשת קדושים): "והנה האוהב את חברו הנעשה בצלם אלקים, הוא אוהב השי"ת ומכבדו". זוהי אהבת האדם הבאה דרך הדבקות בקב"ה. מי שמבטל את עצמו כלפי השי"ת, ירגיש התבטלות גם כלפי רעהו, שהרי בראו השי"ת בדמותו. (כבר ביארנו ענין זה במקום אחר, שהאדם נברא בדמות קונו כדי שיוכל להתבונן במדותיו ית': עי' להלן במאמר "מבט הפנימי ומבט חיצוני").

וככל אשר תעמק הרגשת התבטלותו כלפי הקב"ה - כן יתבטל יותר כלפי חברו. ועל כן שואלין לאדם אחר מותו: "המלכת את חברך עליך בנחת רוח?" בדיוק כמו ששואלין על מדת התבטלותו לקב"ה: "המלכת עליך את קונך שחרית וערבית?" (עיין פרקי חבוט הקבר, בספר "ראשית חכמה", שער היראה).

רבי עקיבא ביאר את בחינת: "ואהבת לרעך כמוך" מפאת ההתכללות הבאה ממדת הנתינה: "זה כלל גדול בתורה". בא רבי תנחומא והוסיף, שמפאת היותו "רעך" נמצא שהוא "כמוך". אך מפאת ההתבטלות להקב"ה - גם חיובי האהבה מתרבים הרבה יותר; כי רעך דומה לדמות קונו - עד כדי שימליכנו על עצמו! (על פי ס' עבודת הקודש לר"מ גבאי, בסופו).

(מכתב מאליהו' ח"ג עמ' 88).

שלושה פירושים מצינו למצות "ואהבת לרעך כמוך", זה עמוק מזה, כל אחד מהם מציין מדרגה עליונה יותר של הזדהות עם כל אחד מישראל.

בטול קנאה

הרמב"ן כתב (ויקרא יט, יז) שאין מלת "כמוך" כפשוטה - כי לב האדם לא יוכל לקבל זאת. ועוד, הרי דין הוא: "חייך קודמין לחיי חברך". על כן פירש, שהמצווה היא לבטל את הקנאה מלבו, שירצה לחברו כל הטובות שהוא רוצה עבור עצמו. ואלו דבריו הקדושים: "...כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצא בזה, ואם יהיה אוהבו בכל, יחפוץ שיזכה רעהו... בעושר ובנכסים וכבוד ובעדו ובעדו וחכמה, ולא שישווה אליו. אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה. ויצווה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו, אבל יאהב ברבות הטובה לחברו כאשר אדם עושה לנפשו, ולא יתן שיעורין באהבה. ועל כן אמר ביהונתן - כי אהבת נפשו אהבו, בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו, ואמר - כי אתה תמלוך על ישראל".

ביאור דבריו, שאין פירוש המצווה: הרי האדם הפשוט רוצה שיהיו עושר וכל טובה רק לו ולא לחברו, אולם נצטוונו על ההיפך, שנרצה שיהיה כל הטוב לחברנו, ולא לנו; כי זה מן הנמנע. אלא ביאור המצווה הוא, שכל אדם בטבעו מרגיש "פרטיות", ותמיד הוא מחפש איזה דבר או איזו מעלה, או אפילו נקודה קטנה, אשר יכול לחשוב שבה הוא מצטיין לגבי אחרים. נקודה זו חיונית היא עבורו, ובכל נפשו ילחם שיכירו בה את הצטיינותו: כי הוא רואה בזה את כל עצם התפרטות אנוכיותו, ובזה נבדל מאחרים (עי' בממ"א כרך ב', עמ' 133). אולם התורה הקדושה מגלה שמדה זו היא פחיתות וקנאה, כי מה חסר הוא באמת אם חברו יש לו מעלה כמותו? רק דמיון, שרוצה להתכבד על חשבון חברו.

לכן צוותה התורה הקדושה שיוותר על הצטיינותו, למען אהבת רעהו. אם עשיר הוא, ובזה מוצא את עצמו מורם מעם, מצוותו היא שירצה שיתעשר חברו כמותו, וכייר שלא יופחת ערכו האמיתי על ידי זה. אם חכם הוא, ירצה שחברו יהיה חכם כמותו, וכדומה.

כמוך ממש

יש בחינה אחרת למעלה מזו. כבר ביארנו (עי' בממ"א כרך א', עמ' 36) שאהבה היא תולדת נתינה: שלמקום שנותן, נותן הוא מעצמו, וממילא יאהב את המקבל כי הוא מוצא את עצמו כלול בו. ואם ירבה מאד את חסדו עם רעהו, ימצא את כל עצמו כלול בו, ויאהבנו בבחינת "כמוך ממש" - כמוך בלי שום הפרש, כמו שכתב במסילת ישרים בפרק י"א. שוויין "בלי שום הפרש" הרי הוא בחינת השתוות והזדהות בלב וברגש.

ניתן לקבל עלון זה במייל: elhamevakesh@gmail.com

הגישה למייל מתבצעת ממקום שמאושר ע"י ועדת הרבנים לענייני תקשורת

לא תקום ולא תיטור - ואהבת לרעך

“ולמדו פסוק 'ואהבת לרעך כמוך אני ה'". כי כבר אמרו חז"ל (מכות כד.) בא חבקוק והעמידו על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחיה. וזה אינו סותר דברי הלל, כי כל מצוות התורה הם על שני סוגים: האחד - הוא המצוות שבין אדם למקום ברוך הוא, ויסוד לכולם האמונה בה'. השני - הוא המצוות שבין אדם לחבירו, ויסוד לכולם פסוק 'ואהבת לרעך כמוך'. ומטעם זה היו הכרובים פורשים כנפים למעלה - מחוי כלפי מעלה כנגד המצוות שבין אדם למקום. ופניהם איש אל אחיו - כנגד המצוות שבין איש לחבירו. וכשאמר כאן על רגל אחת - היינו יסוד אחד לכל סוג. ועל כן אמר לו פסוק 'ואהבת לרעך כמוך' - ועל רגל זה העמיד לו כל המצוות שבין אדם לחבירו. ואמר לו גם סוף הפסוק 'אני ה' - דהיינו היסוד שעליו העמיד חבקוק כל מצוות התורה, והיינו האמונה בה'. ומאמר אני ה' - דוגמת דיבור אנכי הכולל כל דברות ראשונות שבין אדם למקום ברוך הוא. וחזרתם לכולם כיבוד אב ואם - כי מסוף דברו ניכר שראש דברו אמת, יען כי יוקח קל וחומר מן כיבוד אב ואם אל כיבוד השותף השלישי יתברך שמו, הלא הוא אביך קנך. ודיבור לא תחמוד כולל כל חמש דברות אחרונות - והוא כנגד ואהבת לרעך כמוך, כי שניהם כוללים כל המצוות שבין אדם לחבירו. וכן אמר ר' לוי (ויק"ר כד, ה) עשר דברות כתובים בפרשה זו - ומסיק שדיבור לא תחמוד כנגד ואהבת לרעך כמוך, עיין שם".

(כלי יקר ויקרא יט, יח)

“לא תקום”: “רבותינו ז"ל אמרו (יומא כג.) 'נקימה' הוא שעושה לו כמעשהו הרע. 'נטירה' שלא יאמר לו לא אעשה לך כמעשיך. וכפי זה נתן טעם הכתוב למצוה זו, בסמיכות 'ואהבת לרעך כמוך', פירוש, כי ה' חפץ שתהיה אוהב רעך 'כמוך'; ואם אתה אומר לו כן, הרי גלית דעתך כי טמון היה בלבך מעשהו בלתי הגון לך. ונתן טעם לדבר 'אני ה'', פירוש, על דרך שאמרו (זוהר ח"ג טז:): שבאמצעות יחוד הלבבות מתייחד שמו יתברך, להיות שכל ישראל הם ענפי שם הוי"ה ב"ה, דכתיב (דברים לב, ט) 'כי חלק ה' עמו'. ונתחכם ה' לצוות בענין הנהגת ישראל זה עם זה בהדרגות: מצוה א' לא תשנא. ב' לא תקום וגו'. ג' ואהבת. ודקדק לומר, 'אחיך', 'עמך', לומר שאין מצוה אלא על אנשים שעושים מעשה עמך, אבל שונאי ה' כגון המומרים והאפיקורסים אסור לאהוב אותם, ואדרבה צריך לשנאותם, כאמרו (תהלים קלט, כא) הלא משנאיך ה' אשנא".

(אור החיים ויקרא יט, יח)

“ואהבת לרעך כמוך”: “ר"ל, כל אופני הטוב והחסד שאדם מסכים בדעתו וגומר בלבו שראוי לו לקבל מאהובו - יעשה לרעהו שהוא כל אדם. והוא, ראובן רוצה משמעון אהובו שיתנהג עמו כאוהב נאמן בכל הדברים, וחושב בלבו אלה הדברים והאופנים שראוי לו לשמעון להתנהג עמי: א': שיאהב אותו באמת - לא בזיוף. ב': שיתנהג בי בכבוד תמיד - כי כן ראוי להיות. וכאמר חז"ל (אבות ד, יב): 'כבוד חברך כמורא רבך'. ג': שידרוש שלומי תמיד - כי כן ראוי לרעים אהובים להיות בשלום תמיד ולדרוש איש בשלום רעהו. ד': שישתתף בצערי. ה': שיקבל אותי בסבר פנים יפות כשאבוא לביתו. ו': שידון אותי לכף זכות בכל דבר. ז': שיתנדב בגופו באיזה טרחה קטנה בשבילי; והוא ילוני בעמלו לפעמים בדבר שלא יעמוד בו הרבה. ח': שיתנדב להושיע לי בדבר מועט מממונו לפעמים בעת שאצטרך בהלוואה או במתנה דבר קטן, ולא ימנע ממני שאלה אחת קטנה. כדרך 'טוב איש חונן ומלווה'. ט': שלא יתגאה עלי.

והוא מסכים בשכלו וגומר בלבו עוד דברים רבים כאלה, אבל לא יסכים בשכלו ששמעון יתן לו כל הממון שלו וכל רכושו באהבתו אותו, זה לא ירצה ראובן מעמו ולא יחפוץ מאתו - כי הדעת לא יסבול זה והשכל לא יחייב כן. והנה, כל האופנים במספרם כמשפטם אשר יחפוץ לבב ראובן שיעשה לו שמעון אוהבו - אותן בעצמן צריך שיעשה ראובן לשמעון, ובהו הוא יוצא ידי חובת אהבת שמעון בשלימות גמורה. לא שצריך למסור לשמעון כל ממונו וכל ביתו עם חדריו ועליותיו וכל רכושו באהבתו אותו - שהרי אין רוצה כזאת משמעון רעהו. וזה שאמר: 'ואהבת לרעך כמוך' - כלומר האהבה לרעך יהיה בכל אותן האופנים: 'כמוך' - כמו שאתה מבקש את האהבה מרעך!

ומעתה, לא יקשה בעיניך מה שנתקשו המפרשים ע"ז הפסוק: איך תצווה התורה דבר שהוא נגד הטבע ואין האדם יכול לקיימו? ולברוח מן המיצר הזה, ברחו ונפלו בדחוקים עמוקים. כי י"א כי 'כמוך' על דרך הפלגה וגוזמא; וי"א כי 'כמוך' בהנאה בדבר שאתה מקבל הנאה תתן לו: אם אתה אוהב סוס - תן לו וכדומה לזה.

“לא תקום ולא תטור את בני עמך”: “לא אמר עמיתך - לפי שהנקימה והנטייה תכונה רעה בגוף האדם - ואין מן הראוי לבקש נקמה על שום אדם שהוא מבני עמך אם טוב ואם רע. לפי שמסתמא הנקמה היא על מה שעשה לך בגופך או בממונך - והדברים ההם אינם ספונין וחשובים כל כך שיהיו ראויין לנקום עליהם. אומנם, ומחר לעשות נקמה בגוים, כי המה כסתמא רוצים להעביך מעל מצוות ה' ולהדיחך מעל ה' אלוקיך, וזה דבר חשוב וספון וראוי לבקש נקמה על זה, כי היא נקראת נקמת ה'. לכך נאמר כאן: 'את בני עמך' - למעט הגויים שאינם מבני עמך; שנאמר (תהלים קמט, ז): 'לעשות נקמה בגוים' - כי נקמת ה' היא. ועל זה אמרו חז"ל (ברכות לג.): 'גדולה נקמה שניתנה בין שתי שמות, שנאמר (תהלים צד, א) 'אל נקמות ה' - הורו באצבע שתחילת הנקמה וסופה לא תהיה כי אם לשם ה'; דהיינו בזמן שיבקש איזה אדם להדיחך מעל מצוות ה' - כי גדול המחטיא את האדם יותר מן ההורגו. כמו שפירש רש"י על פסוק (דברים כג, ח) 'לא תתעב מצרי', וחז"ל אמרו שכל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם (יומא כב:): - וזה לכבוד תורת ה' אשר בקרבך.

“אבל על כל המאורעות שבגופות, לא רצה ה' שיבקש האדם נקמה עליהם. משל למה הדבר דומה לתינוק המשחק ועושה מעשה נערות באיזה בנין או איזה דבר אחר, ובא איזה אדם וקלקל כל מעשיו אשר בנה ואשר נטע הילד. והילד צועק לפני אביו צעקה גדולה ומרה על זה. ואילו היה אביו משגיח בו ועושה רצונו - היה הורג לזה האדם. אמנם, אביו אינו משגיח בקולו כלל, כי אף אם הקטן כפי מיעוט שכלו הוא חושב שזה הגדיל לעשות לו רעה גדולה, מכל מקום האב רואה בשכלו שאין הדבר כן, ושכל מעשה הבן היו הבלים מעשה תעתועים ואינם כדאי שבעבורם יהיה לזה כאויב ומתנקם; כי כפי האמת לא עשה לו זה כלום.

“כך הוא העניין בין אבינו שבשמים לברואיו: אשר לפי מיעוט השגתם במושכלות, הם חושבים כי כל עניני העולם הזה יש בהם צד מעלה ושלמות; והנוגע בכבודם או בגופם או בממונם נראה להם כי הגדיל לעשות עמהם רעה, וצועקים לאביהם שבשמים שינקום נקמתם. אבל לפעמים אין הקדוש ברוך הוא משגיח בקול זעקתם, כשאין ברעה זו תעורבות דבר הנוגע בנשמתו של אדם. בעיני ה' יתברך, כל הענינים אשר בני אדם מסגלים בהם בעולם הזה, דומין ממש לצחוק ושחוק אשר עשה לו הילד שהזכרנו. על כן, אין הקדוש ברוך הוא משגיח בהם וזולת בזמן שעל ידי מאורעות שבגופות יגיע לו ביטול תורה ומצוה - אז הנקמה נקמת ה'.

“ועל דבר זה מיוסד המזמור המתחיל אל נקמות ה' וגו' (תהלים צד, א), המקדים לומר שאין לבקש נקמה כי אם בדבר שהוא נקמת ה' כאמור. אחר כך אמר עד מתי רשעים ה' וגו' עד ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל. וביאור הדבר הוא, שבא להשקט תלונות האומרים עזב ה' את הארץ וגוזרים אומר שודאי לא יראה יה ולא יבין בכל מעשה השפלים, כי איככה יוכל וראה באבדן מולדתו עניים ומדוכים אלמנה גר ויתום ולא יקח נקמה מן עושי הרעה; אין זה כי אם מצד שאין השגחתו יתברך בשפלים. על זה אמר כמתוך לומר שאין הדבר כן אלא לפי שה' יודע מחשבות האדם כי המה הבל, כמשל התינוק המשחק, על כן אין הקדוש ברוך הוא מקפיד עליהם בכל זמן. ועל זה מיוסד כל המזמור האומר עד מתי רשעים ה' וגו' אחר שאמר אל נקמות ה', קרא תגר על האומרים לא יראה יה וגו'; זה שאמר עמך ה' ידכאו ונחלתך יענו ויאמרו לא יראה יה וגו' - דאם לא כן למה לא ינקום ממנו? על זה השיב ואמר: בינו בועים בעם וגו' היוצר עין הלא יביט וגו', ואם תאמר אחר ששומע ומביט למה לא ינקום ממנו שהרי אל נקמות ה' - על זה אמר כמתוך ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל, כי אם המאורעות שבגופות בעינינו דבר גדול, הנה בעיני ה' מוסר הבלים המה (ירמיה י, ח) כמשל התינוק המשחק. ואם תאמר על כל פנים למה יראה ה' עמל וכעס שרשע מכתיר את הצדיק על זה אמר אשרי הגבר אשר יסרנו יה ומתורתך תלמדנו, כי את אשר חפץ ה' בו אותו יוכיח ביסורין אך שלא יהיה בהם ביטול תורה כמו שלמדו חז"ל (ברכות ה א) מן פסוק ומתורתך תלמדנו לפי שאם היה בהם ביטול תורה היה הקדוש ברוך הוא מתנקם מן המסבבים ביטולה. לכך נאמר 'לא תקום וגו' - כי כל עניני העולם הזה אינם חשובים לפני ה' יתברך, ודומה כאילו לא עשה לו כלום; על כן אין נכון לבקש נקמה משום אדם שהוא מעמיו".

“ואהבת לרעך כמוך”: “אמרו חז"ל (בר"ר כד, ז): 'זה כלל גדול בתורה'. ובמסכת שבת (לא). מעשה בההוא גר שאמר למדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחת. ולמדו הלל פסוק 'ואהבת לרעך כמוך' - כל דעלך סני לחברך לא תעביד, ואיך פירושא זיל גמור.

“וכפי הנראה שהגר היה גר צדק, ולא היה מהתל התולים לומר בדרך שחוק שילמדו כל התורה בעוד שהוא עומד על רגל אחת ממש. אלא ודאי ביקש ממש שיעמיד לו כל מצוות התורה על יסוד אחד, דהיינו רגל אחת אשר עליו יעמיד לו כל המצוות - כדי שלא יבוא לידי שכחה המצויה בגר, אשר לא למד מנעוריו כלום ממצוות התורה. על כן ביקש ממנו שימסור לו כלל אחת הכולל כל התורה. ועל דרך המליצה אמר כשאני עומד על רגל אחת - וכוונתו למסור לו דבר הנאמר מהרה בלשון קצר, והיינו גם כן יסוד ורגל אחת. ועל ידי שיזכור כלל זה - יזכור את כל מצוות ה'.

לא תקום ולא תיטור - ואהבת לרעך - המשך

ובאמת, אין אנו צריכים אל הדחוקים האלו, כי לא קשה מלת 'כמוך' כלל; כי בזה תבאר לנו התורה כוונתה, שתצוה על דבר שהוא דרך הטבע, ושכל אדם יוכל לקיימה - לא על דבר שהוא נגד הטבע ושאינו אדם יוכל לקיימה (ס' הברית). אומנם לפי זה, המכוון במילת 'כמוך' - כמו אתה. (וויא דוא).
ויחסר הנשוא - שהיא בקשת האהבה. לכן נראה לי שבמלת כמוך נכלל גם כן הוראת החמד והחשק אל הדבר, מענין כמה לך בשרי (תהלים ס"ו), ופי שנים בהוראת כמוך, וטעמו כמו שאתה תחמוד ותתאוה (וויא דוא זיא ווינשעסט).
(הכתב והקבלה ויקרא יט, יח)

חז"ל מזכירים פסוק זה - לא רק כעקרון של אהבה כללית לבריות (עי' נדרים סה:), אלא הם למדו ממנו את החובה לנהוג יחס אנושי גם לחוטאים שנידונו למיתה (עי' סנהדרין נב ע"א ועוד): "ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה"; כן למדו ממנו כלל לזוגות נשואים: עליהם להישמר מרשמים חושניים, שיש בהם כדי למעט את החיבה ההדדית (עי' קידושין מא ע"א ועוד).

ידוע מאמרו של הלל: "דעלך סני לחברך לא תעביד". היתה זו תשובתו לאותו נכרי, שביקש ללמוד את כל התורה על רגל אחת. והוא הוסיף לתשובתו את ההערה: "זו היא כל התורה כולה ואיך פירושה הוא - זיל גמור" (שבת לא.). ואכן, מאמר זה רק מבטא דרך שלילה את האמור בתורה כמצווה חיובית. "השנוי עליך אל תעשה לחברך": הרי כאן שוויון גמור לכל - כעיקרון מנחה לכל פעולותינו; על פי זה נדרוש את שלום רענו כשלומנו; נהפוך אנוכיות ואהבה עצמית לאהבת ריע ולשמירת כבודו; נלמד לאהוב ולכבד כל נברא ולא שוויון גמור עמנו. אכן מושג "חברך" במשמעותו הרחבה כולל כל נברא, ולא רק כל אדם; ובמשמעות רחבה זו הרי כאן באמת תמצית כל התורה. שהרי זו כל כוונת התורה: היא מרחיקה אותנו מכל "סני": מכל המתנגד באיבה לשלומנו ולשלום כל נברא שבחברתנו. אך יחד עם זה היא גם מורה לנו מהו "סני"; מהו המסכן את שלומנו ואת שלום העולם; לבל נסמוך על שיקול דעתנו הסובייקטיבי, על הרגשתנו הכיחה המוגבלת - האנושית; אלא נקבל מהתורה את קנה - המידה, שנתגלה בחכמת ה' ובחכמתו. וזה "פירושו" של "עלך ועל חברך סני", והוא המתבקש להיות ללמד מהתורה. כך פירש רש"י שם: "איך, שאר דברי תורה, פירושה, דהא מלתא הוא לדעת איזה דבר שנאוי, זיל גמור ותדע".

אולם המוסר כך את מאמרו של הלל: "אל תעשה לאחרים דבר, שאינך רוצה שיעשוהו לך" - סופו שיהפוך את דברי הלל למאמר של חכמת חיים: "אם אינך רוצה שאחרים יריעו לך - גם אתה אל תרע להם; כי אלימות גוררת אלימות, עוול גורר עוול, ומי שאינו רוצה שיעשו לו עוול, אל יעשה עוול גם הוא". אך האומר כן, לא די שלא מסר מאמר של תורה - אלא לא אמר דבר בעל ערך "מוסרי" כל שהוא; כל דבריו אינם אלא פקחות הרואה את הנוול; ואנוכיות השוקלת טובה עצמית הפכה לו ליסוד כל מעשה אנושי.

אכן מאמרו של הלל - "זו היא כל התורה כולה ואיך פירושה" - איננו רק מליצה לסבר את האוזן; אלא הוא מבטא אמת, שהיא מהותית לתורת ה'; דבר זה יוכח בעליל מפסוקים אלה. בלא לפתוח פיסקה חדשה, כמו בשטף דיבור אחד, בקשר הדוק של סמיכות פרשיות - כדרך שעובר מן "לפני עור" אל "לא תעשו עול", מן "לא תלך רכיל" אל "לא תשנא את אחיך" - כך הוא עובר מן "ואהבת לרעך כמוך" אל "בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שטענו לא יעלה עליך" יתר על כן, קבוצה זו - ומצוות שפחה חרופה הסמוכה לה - מסיימת את הפסקה על הקדושה החברתית; ויש בכך כדי להצביע על הקשר שבין סוגי מצוות אלה - הנראים כה רחוקים זה מזה - ולאמיתו של דבר, משלימים ומבססים זה את זה. ואכן, קשר זה בולט לעין משתי בחינות. כבר למדנו את תורת היושר והכנינות, האמת והנאמנות, ההקפדה הדקדקנית, הזהירות והצדק; למדנו לשמור ולהציל את שלום ריענו בריבור ובמעשה; למדנו לדכא כל רחשי שנאה, כל רגשי נקם; ולמדנו את המידה האלוהית שבאדם: את השכחה הגמורה של עוול שנעשה לנו; ובסופו של דבר, כלל כל הקדושה החברתית סוכם במצוות אהבת ריע; ודרישות אלה של קדושה חברתית אושרו בחותמת האלוהית "אני ה'"; וכך הופקעו מהן כל המניעים האנוכיים של חכמת חיים השוקלת בפקחות; והן נקבעו רק כמסקנות של דעת ה' לאמיתה: ה' - ולפיכך כבד כל הווה וכל חי, שהרי עולם ומלואו הוא לה' / קדוש לו: ה' - ולפיכך גם אנחנו מוכשרים וחיביים להיות "קדושים"; הווה ואמר: להיות "אדם" בעל חירות מוסרית; להיות אדם המירמה ליוצרו, מבקש צדק, אמת ואהבה.

הרי אלו שני רעיונות היסוד של קדושת התפקיד האנושי: "המעלה האלוהית של כל הברואים" ו"התפקיד הנעלה יותר של האדם" - שמקור שניהם הוא ה'. שני אלה מוציאים אותנו מתחומו הצר של האדם; וכך למדנו לשמור על הסדר האלוהי גם בעולם שמחוץ לאדם; כי החותמת האלוהית של "אני ה'" טבועה וחתומה בעולם זה; נכיר אפוא גם במעמדנו הנעלה יותר - במסגרת אותו עולם. ולשם כך הסמיך כאן את קבוצת ההלכות הבאות.

(רש"י הירש ויקרא יט, יח).

ובאמת, אין אנו צריכים אל הדחוקים האלו, כי לא קשה מלת 'כמוך' כלל; כי בזה תבאר לנו התורה כוונתה, שתצוה על דבר שהוא דרך הטבע, ושכל אדם יוכל לקיימה - לא על דבר שהוא נגד הטבע ושאינו אדם יוכל לקיימה (ס' הברית). אומנם לפי זה, המכוון במילת 'כמוך' - כמו אתה. (וויא דוא).

ויחסר הנשוא - שהיא בקשת האהבה. לכן נראה לי שבמלת כמוך נכלל גם כן הוראת החמד והחשק אל הדבר, מענין כמה לך בשרי (תהלים ס"ו), ופי שנים בהוראת כמוך, וטעמו כמו שאתה תחמוד ותתאוה (וויא דוא זיא ווינשעסט).

(הכתב והקבלה ויקרא יט, יח)

לא תיקום ולא תיטור' וגו': "נוסף עוד לכך: משורש 'נטר' נגזרה ה'מטרה', שהיא לנגד עיני היורים בקשת. ומכאן הוראת 'נטר': לכוון את דעתו לנקודה מסוימת זמן רב - על מנת לפגוע בה באיבה. הוראה זו מתאימה להוראת 'נטר' כאן: לשמור על איבה כבושה בלב.

בפסוק הקודם נאמר: אם אדם סבור שחבירו פגע בו - חובה עליו להוכיחו בדברים. ואילו פסוק זה דורש מן הנפגע לקיים את הקשה ביותר: אפילו לא הועיל בתוכחתו - אסור לו להתנקם! גדולה מזו: עליו למחוק מליבו את זכר העוול שנעשה לו; כל זאת - אפילו האחר לא עשה דבר לפייסו!

לחיוק המצווה הזאת מזכירים לנפגע, מי הוא שפגע בו: הפוגע בו הוא אחד מבני עמו; ולפיכך: לא תיקם ולא תיטור את בני עמך. לעיל נאמר, שאין מקום לשנאה בין "אחים", שכולם בניו למקום. וכעין זה נאמר כאן: העובדה שהפוגע הוא מבני עמך - תעביר מלבך כל רגש נקם. הן עמך הוא עם ה'; לחברת עם זה נתכוון ה' באומרו: "לקחתי אתכם לי לעם" (שמות ו, ז); באותה שעה יצר את ישראל להיות "לו" לעם; מעתה שלטונו יתגלה באותה חברה על ידי היחסים שבין חבריה; הם שירבו את כבוד ה' ויכינו את כסאו בארץ. ה' שולט באדמתנו, ברכונו ובתביעותינו המשפטיות; משום כך ציוונו על שביעית ויובל, על שמיטה וריבית; ובקיום מצוות אלה ניכנע לפניו - להיטיב איש עם רעהו. ועתה ה' מבקש לשלוט גם ברגשותינו; משום כך אסר לנו נקימה ונטירה! וכך נתחייבנו להביא את קרבן הכניעה הקשה ביותר: עלינו לשלש את רגשותינו לרצון ה' - ולהעביר מליבנו כל רגש נקימה ונטירה!

ביומא כג ע"א אמרו, שגם המטיב עם אויבו - אך מזכיר לו את החטא שחטא לו - כבר עבר על "לא תיטור". איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה? "איני משאילך כדרך שלא השאלתני - זו היא נקימה"; הריני משאילך, "איני כמותך שלא השאלתני - זו היא נטירה". אם הסב לו נזק חומרי, יש להעביר את הדבר מן הלב אף על פי שהלה לא עשה דבר לפייסו. אך יש פגיעות בכבוד, שאין אדם רשאי למחול עליהן בפשטות; ואף על פי כן חובה עליו להיות מוכן להתפייס: "דמפייסו ליה ומפייס" (שם). אמרו חכמים (שם): "כל המעביר על מדותיו - מעבירין לו על כל פשעיו". ועוד: "הנעלבין ואינן עולבין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמתין ביסורין, עליהן הכתוב אומר: ואהביו כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה, לא).

'ואהבת לרעך כמוך אני ה': "זה כלל מסכם לכל התנהגותנו החברתית - בדעות, במלים ובמעשים. המעולה שברגשותינו כלפי ה' ואדם - קרוי 'אהבה'. 'אהבה' היא 'הבה' (ה) בתוספת א' המייחדת לפרט. משמעותה: למסור את עצמו לאחר ולקרב את האחר אל עצמו (השווה פי' בראשית לו, ד). שניהם כאחד הם 'אהבה' - הניגוד של 'שנאה' (ראה לעיל פסוק יז).

והנה לא נאמר כאן: ואהבת את רעך - כלשון הכתוב בכל מקום (להוציא פסוק לד, המקביל לפסוק שלנו); אילו נאמר כן, היה מדובר כאן באהבת אישיותו של האחר; והיה חובה עלינו להשוות אהבה זו לאהבת עצמנו; ואין להעלות על הדעת קיום דרישה כעין זו. כי האהבה האמורה כאן מוטלת עלינו ביחס לכל אדם; אך אהבה המתייחסת לאישיותו של האחר זקוקה לתנאים המתקיימים רק בין אנשים מעטים. דוד מצא לו ריע כיונתן; ועל אהבתם הוא אומר: "ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאהבהו יהונתן כנפשו" (שמואל א' יח, א). אולם נאמר כאן: "ואהבת לרעך כמוך"; אך "לרעך" איננו אישיותו של השני, אלא כל המגיע אל אישיותו: כל התנאים הקבועים את מעמדו חיי - לטוב או למוטב. לאלה נכוון את אהבתנו; נדרוש שלומם וטובתם, כדרך שאנחנו דורשים את טובת עצמנו; נשמח באושרו ונתעצב בצער, כאילו אירעו הדברים לנו; בשמחה נתרם לשלומם - כאילו היה מדובר בשלומנו; נרחיק מעליו צער, כאילו נשקפה סכנה לנו (השווה פי' בראשית נ, יז). זו דרישה, שנוכל לקיים אותה ביחס לכל אדם - אפילו אין כל קירבת נפש בינו לביננו. שהרי אותה מצוות אהבה מתעלמת לחלוטין מאישיותו של האחר; אין היא מושתתת על אחת מתכונותיו; אלא טעמה: "אני ה'"; בשם ה' היא מוטלת עלינו ביחס לכל הבריות; שהרי הוא שקבע את ייעוד כולם להיות "ריעים" זה לזה. כל איש ימצא "מרעה" בחבירו: רעהו ירבה את שלומו, ובשלום רעהו יהיה לו שלום (השווה פי' לעיל פסוק טז; בראשית ד, א-ב); איש לא יחשוש מהצלחת חברו, ולא יקווה להיכנות מחורבנו; לא ישמח בהצלחתו הוא, על עוד חברו כושל בצידו".

איך אפשר לסלוח?!

הגענו עד לכאן, אנחנו יכולים כבר להבין שגם המחשבה הזו נובעת במידה רבה מהאגו ומהגאוה שלנו. זהו מן דמיון כי משא העולם והצדק המוחלט מונח על כתפינו הדלות, דמיון שבעצם מגלם שכחה כי יש מנהל אמיתי לעולם, והוא יודע היטב מה, מתי ואיך צריך לעשות.

ה' אמר לו

לאחר ההכנעה הבסיסית, אנחנו יכולים לעבור לשלב מתקדם יותר, וליצור הבדלה בין האדם הפוגע לבין עצם הפגיעה. הא כיצד?

דוגמה אישית חיה לדבר סיפק לנו דוד המלך - כאשר תוך כדי הנסיגה שלו מירושלים בזמן מרד אבשלום יצא אליו שמעי בן גרא, קיללו וזרק עליו ועל אנשיו אבנים ועפר. התגובה המתבקשת - לכאורה הייתה זו של אבישי בן צרויה: "אעברה-נא, ואסירה את ראשו". אולם דוד מסרב: "ה' אמר לו קלל את דוד, ומי יאמר, מדוע עשית כן?". ראשית - כפי שהנחנו את היסוד לעיל - דוד מבין שהפגיעה מגיעה לו, ולכן הוא יכול להרכין ראשו ולא להרגיש חייב להגיב. אבל דוד מלמד אותנו כאן יותר מזה: כשהוא חווה את הפגיעה, הוא אינו רואה את שמעי הפוגע כמי שהוא הסיבה לכאב שלו. הפוגע הוא רק שליח של ה' - גרון ביד החוצב. אם אכעס עליו - בעצם אכעס על הקב"ה!

אם נרצה לתרגם את הדברים לעולמינו, נבין שתמיד כאשר אנחנו נפגעים ממישהו, עלינו להבין שבאמת, לא הוא מי שפגע בנו אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו זימן לנו את הפגיעה.

ואם נשאל, מה לגבי הבחירה של אותו פוגע? שוב, אנחנו צריכים להבדיל בין הפגיעה - שהיא נגיעה של ה' בי - לבין המעשה והעבירה של הפוגע, שהיא עניין שבינו לבין הקב"ה. בעצם, נכון שהבחירה הייתה בידיו אם לפגוע בי או לאו, אבל אם אכן נפגעתי בסופו של דבר, מסתבר שהייתי צריך לקבל את הסבל הזה, ואם הוא היה בוחר טוב ולא עושה אותו - הרבה שלוחים לו למקום! אם אנחנו מבינים שהפגיעה הגיעה אלינו מידי ה' - אנחנו מסוגלים גם לקלוט שכאשר אנו כועסים ומתקוממים על הפגיעה, ורק מנסים לברוח ממנה ולהעביר את הסבל למי שפוגע בנו, אנחנו מפסידים את הטיפול והיחס המיוחד שד' החליט להעניק לנו.

בספרים הק' מובא משל, על אב צדיק וחסיד, שמבין שבשל סיבה מסוימת עליו להעניש את בנו. והנה, רואה הבן ידיו של אביו ופונה אליו להצילו מידי אביו... ברור שכן כזה פועל שלא בשכל, שהרי ברור שמה שעושה לו אב אוהב ורחמן רק לטובתו הוא, ולא כדאי להפסיד אותו.

אם אנו מפנימים היטב את התובנה הזו, אנו יכולים ממש לחוש את המתקנות של מה שעובר עלינו. אנחנו יכולים לחוש שהאירוע הזה והמצב הזה היוו עבורנו הזדמנות לחשוף את הטוב האלוקי שמסתתר גם במקומות שלא חשבנו שהוא נמצא בהם.

להפוך מר למתוק

מכאן-אפשר כבר להגיע להמתקה מלאה: אם הצלחנו "לקחת נכון" את מה שעבר עלינו: להבין שאנו זקוקים לתיקון (הכנעה), לראות את יד ד' ולא את הפוגע (הבדלה), אנו כבר עוברים מעצמנו לראות את הכל כמהלך חיובי (המתקה).

אם נלך עם זה עד הסוף - נוכל אפילו להודות לפוגע, על המהלך המשמעותי שהוא גרם לנו לעבור; ועל המפגש המיוחד עם השגחת ה' שהתרחש לנו בזכותו!

הרי קיבלנו כאן כמה וכמה מתנות: זיכנו את העמידה שלנו בהכנעה מול ה', ומול הסובבים אותנו; למדנו לזהות את נוכחות ה' מאחורי מה שנדמה לנו כרע; שכללנו את יכולת המבט שלנו על העולם, ואת האפשרות לחוות אותו כמלא בטוב ולא להפך.

מהמקום הזה כבר לא קשה לסלוח לזולת. גם אם נשאר צורך לברר אתו כמה עניינים, ולבנות את היחסים אתו על בסיס בריא יותר-הדבר נעשה כבר לאחר הסליחה, ומתוך לב נקי ומשוחזר ממתח ועומס שלילי.

אנו נמצאים בימים של 'עבודה' על מידת השנאה; אלא שפעמים רבות לא נעים לנו לבקש סליחה. אבל אולי יותר מזה קשה לנו לסלוח למי שמבקש סליחה מאיתנו.

אנו רוצים לסלוח, ומבינים: ש"כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם". ואם אנחנו רוצים שד' יסלח לנו - אנו צריכים קודם לסלוח בעצמנו למי שמבקש מאיתנו. אנחנו גם זוכרים כי מן הסתם ישנם כאלה שאנו זקוקים לסליחתם, ואיך אנו יכולים לצפות מהם לסלוח לנו - כאשר אנו לא סולחים להם, או לאחרים שפגעו בנו?

בכלל, כאשר אנחנו יותר רגישים למה שמתחולל בקרבנו פנימה, אנחנו מבינים שההקפדה, הכעס והטינה, פוגעים בנו במידה לא פחותה ממה שהם פוגעים באחרים להם אנו מתקשים לסלוח. אנחנו מבינים שעדיף לנו להוציא ולנקות מתוכנו את התוכן העכור הזה, ושיהיו לנו חיים טובים בהרבה אם נצליח להשתחרר ממנו.

מצד שני, קשה לנו לסלוח: איך אפשר לסלוח למי שעשה לנו רע, למי שפגע בנו באופן כ"כ נבזי, למי שהזיק לנו - ואפילו לא שילם על מה שעשה? איך אפשר להיות אדישים כאשר מסתובבים לידנו אנשים כל כך רעים שעושים מעשים נפשעים? איך אפשר להפסיק לכעוס ולהקפיד כאשר הכאב של הפגיעה עדיין כל כך חי בתוכנו? נראה איך להוביל את תהליך הסליחה בתוכנו בכמה שלבים:

נפשי כעפר

הדבר הראשון שאנו יכולים כבר לזהות הוא, שיש בתוכנו משהו שמפריע לנו להוביל מהלך שאנו בעצמנו מעוניינים בו. הנה, אני רוצה להצליח לסלוח, אבל משהו בתוכי לא נותן לי. מהו?

"החשוד המיידני" בהכשלת תהליכים חיוביים בתוכנו הוא ה"אגו" - ה"ישות" והגאוה שלנו. גם כאן, הוא בא לידי ביטוי בכמה אופנים:

א. "איך הוא העז לעשות כך ליי?" "איך אני יכול להמשיך לחיות כאשר כך מתייחסים אלי ודורכים עליי"? משפטים כאלו ודומים להם מקשקשים בתוכנו, מעצימים את תחושת ועוצמת הפגיעה, ועומדים כנגד הרצון לסלוח.

ב. ישנה תחושה חריפה של כאב, כי "לא מגיע ליי" כזו פגיעה וכה סבל. אם אני בסך הכל די בסדר, הסיבה היחידה לסבל וכך שנפגעתי עכשיו היא הרוע של הפוגע - ואם כך, איך אפשר לסלוח לו?

ג. לפעמים אנו גם חשים שאסור לנו לסלוח למה שנעשה לנו. אנו צריכים לדאוג שרע כזה לא יימשך, שפושע כזה יבוא על עונשו ולא ימשיך לפגוע בעוד חפים מפשע. אנו חשים שיש לנו בעלות ואחריות על הצדק, והיא תיפגע אם נסלח.

אם נהיה כנים, נבין שהשינוי הראשון שצריך לקרות הוא שינוי בתוכנו. נבין שמהו בתפיסה המוטעית שלנו את עצמנו ואת מקומנו בעולם הוא שמפריע לנו לסלוח ולהתקדם הלאה. אז, נוכל לפעול בתוכנו צעד ראשון וחשוב: **הכנעה**. נוכל להבין כי לאמתו של דבר, הגאוה וה"ישות" שלנו הם הגורמים המרכזיים לכך שעדיין יש כאן כעס ומריבה, וכי הם הם שדוחפים אותנו להתבוסס ולהתבוסס בתוך העיסוק ברע ובגרורותיו. אז, גם נוכל להתבוסס קצת יותר ביושר על עצמנו, ולחשוב לרגע שאולי לא כל מה שאמרנו עלינו לא נכון... נוכל להיכנס לפרופורציות, ולחוש שגם את עשו לנו רע ופגעו בנו, זה עדיין לא סוף העולם.

בהמשך, נטפל בתחושת ה"זה לא מגיע ליי" - האם, באמת, לא מגיע ליי? אני כל כך מאה אחוז, שאנני צריך שום "תיקון"? קדמונינו הסבירו את הפסוק: "וחטאתי נגדי תמיד" באופן של מתח בין שני צדדים: מצד אחד, "נגדי" הכוונה "מרחוק" - לא בריא שכל הזמן תודעת אשמה וחטא תהיה נוכחת בתוך המודעות שלנו ותמשוך אותנו לעצבות ולייאוש. מצד שני, פירוש "נגדי" הוא "מולי" - כאשר יש צורך בכך, תמיד אני יכול להיזכר בכישלונות ובעוונות שלי, ולהבין שהדברים הלא-נעימים שאני חווה נועדו לזכך אותי ולטהר אותי מהחטאים. אם כך, דווקא במצב בו אנו מרגישים פגועים, והאגו שלנו מתעקש לטעון שלא מגיע לנו שום סבל, זה הזמן להיזכר בחובות שאנו סוחבים איתנו, ולהבין שיש הצדקה לסבל; ויותר מזה - הסבל והפגיעה נועדו לטובתנו, לקדם ולזכך אותנו!

מה נשאר עכשיו? המחשבה שאסור לנו לוותר ולסלוח לרוע. אם

(מאמר זה נכתב ע"י הגר"נ שפירא שליט"א).